

WIE IS VANDANA SHIVA?

- Geboren in 1952 in Uttarakhand, India
- Behaalde een doctoraat in de fysica aan de University of Western Ontario, Canada
- Woont en werkt in New Delhi, India
- Wereldwijd erkend milieu-activiste, wetenschapper, filosofe, feministe, activiste en auteur, grondlegster van Navdanya, een beweging die zich inzet voor zaadbiodiversiteit en spilfiguur van het ecofeminisme.
- Schreef tal van boeken en artikelen en won tal van prijzen.
- Een van de meest inspirerende progressieve denkers wereldwijd.

Wéét wat je eet

VOOR MIJ BEGINT ALLES MET EEN PASSIE VOOR HET LEVEN. DAT VOEL JE OOK BIJ VANDANA SHIVA, DOCTOR IN DE FYSICA, ACTIVISTE EN FEMINISTE. ZE HEEFT EEN UITGESPROKEN MENING OVER GEZONDE VOEDING EN DE MACHT VAN DE VOEDINGSINDUSTRIE. DAT VERGT MOED EN KRACHT, MAAR ZE IS OOK ZACHT EN VROUWELIJK. NATUURLIJK WILDE IK HAAR INTERVIEWEN.

DOOR PASCALE NAESSENS. FOTO'S: RAMON DE LLANO.

GASTVROUW **PASCALE NAESSENS** INTERVIEWT
VANDANA SHIVA, ECOFEMINISTE

Firenze is wellicht een van de mooiste steden van Europa. In de lobby van een hotelletje aan de Piazza Santissima Annunziata heb ik afgesproken met Vandana Shiva. Een Indiase wereldvrouw en voorvechtster van gezonde, natuurlijke voeding.

De fotograaf en ik wachten in het privésalonnetje naast de lobby. Iets over elf komt Vandana Shiva binnen. Ze kijkt me meteen in de ogen, lacht en loopt met uitgestoken hand op me toe. Haar warme, open blik stelt me meteen gerust. Ze is niet al te groot en straalt tegelijkertijd kracht en zachtheid uit. Het is bijna niet voor te stellen dat dit de vrouw is die in haar eentje het gevecht aangaat met de machtige multinationals van de voedingsindustrie, ze uitdaagt tot in de rechtszaal en zelfs vaak het pleit wint.

NAAM EN FAAM, VRIEND EN VIJAND

Het begon allemaal met **Navdanya**, letterlijk: 'Negen gewassen', de Stichting voor Onderzoek, Wetenschap, Technologie en Ecologie (RFSTE), die Vandana in de jaren 80 oprichtte. Terwijl bedrijfsleven en overheden vooral de voordelen zien van de globalisering van de landbouw, ziet zij, als wetenschapster en vrouw, vooral de nadelen. De globalisering, genetische manipulatie ▶

PASCALE NAESSENS

'Deze vrouw gaat dus in haar eentje het gevecht aan met de machtige multinationals van de voedingsindustrie'

VANDANA SHIVA

‘Landbouw wordt gezien als oorlog met de natuur: ongedierte moet uitgeroeid, onkruid vernietigd’

van gewassen en daaruit voortvloeiende monocultuur, bedreigen volgens haar de biodiversiteit, het ecologisch evenwicht en dus ons leven. Als activiste gaat ze vooral het gevecht aan tegen multinationals als **Monsanto** en **Cargill**, die met goedkeuring van de overheden zaden patenteren. Ze klaagt hen ook aan voor biopiraterij: het stelen van inheemse kennis. Zaden patenteren noemt ze een regelrechte aanslag op het leven: “Zaden zijn leven, en het leven kun je niet patenteren.” Met Navdanya wil ze de biodiversiteit bevorderen en de kennis die de landbouwers generatie na generatie hebben opgebouwd vastleggen en toegankelijk maken voor iedereen. Intussen heeft ze naam en faam, vriend en vijand gemaakt. Maar wie dezer dagen bezig is met de wereldproblematiek rond gezonde voeding en hoe we de toenemende wereldbevolking gezonde voeding kunnen verschaffen, kan niet meer om haar heen. “Er moet een mentaliteitsverandering komen, ook bij de kleine consument”, zegt Vandana Shiva. Intussen is ze een gezaghebbend opinieleidster en veelgevraagd spreker op wereldcongressen. Ze adviseert overheden en inspireert denktanks

zoals **Oikos**. Ze staat op de 7de plaats in de top 100 (En)Rich List van invloedrijkste denkers en wordt beschouwd als behorend tot de top vijf van invloedrijkste sprekers van Azië. Vandaag is ze gastspreker op het Toscaanse congres over ‘De kwaliteit van het leven nu en in de toekomst’ in het kader van Expo 2015. Ze is goed ingeduffeld, want warm is het vandaag niet in Firenze. Eerst gaat de dikke, zwarte jas uit, dan een grote sjaal en tot slot nog een wollen vest. En dan zie ik de Vandana Shiva die ik ken van de foto’s en video’s, altijd met sari en een rode stip op haar voorhoofd.

Wil je een statement maken met je kleding?

“De sari is de kleding van de gewone Indische vrouw en ik ben een gewone Indische vrouw. Met mijn bindi, de stip op mijn voorhoofd, wil ik wél een statement maken. Vroeger dacht ik, net als velen, dat het een teken was van niet of wel getrouwd, daarom droeg ik er geen. Maar dat is een misvatting. Ik heb me verdiept in de metaforen en symbolen van India. Alles kan worden gecreëerd vanuit een stip. Alles is veelzijdig, niet alleen de diversiteit in de wereld, maar alles heeft verschillende gezichten en kan worden voorgesteld op verschillende manieren. Elke lijn is een bewegende stip, net zoals de kwantumtheorie stelt, alles is evolutie en heeft potentieel... die stip omhult het universum.” Met dat antwoord verraadde ze meteen haar opleiding in de kwantumtheorie. Als doctor in de fysica onderbouwt ze haar argumenten met wetenschappelijke argumenten, maar ze heeft ook iets heel down-to-earth. Voor ik het over de echte problemen rond gezonde voeding wil hebben, wil ik nog weten waarom ze het zo vaak heeft over de vrouwelijke kracht.

Vandana Shiva: “Op de eerste plaats omdat ik zelf een vrouw ben en omdat ik als milieu-activiste zie dat vooral vrouwen in de frontlinie staan. Daarover gaat mijn eerste boek *Staying Alive*. Het zit niet in de genen van de vrouw om zorgzamer te zijn. In vroegere stammen zie je dat zowel mannen als vrouwen kinderen grootbrachten en dat wie vrij was, kookte. Vrouwen waren ook de eerste landbouwers. Het idee dat mannen verantwoordelijk waren voor voedsel, is een foute, patriarchale interpretatie van de geschiedenis. Er zijn meer dan voldoende archeologische bewijzen dat zelfs in Europa tot de 6de eeuw v.C. de samenlevingen vooral rond vrouwen draaiden, de vrouw als godin, de aarde als godin. Op die sites vond je geen wapens. Vrouwen zijn sterk op een andere manier. Het is dezelfde kracht als die overal van binnenuit

komt, van in een cel, van in een plant, van in zaad, van in de grond, van in het universum. Daartegenover staat een andere kracht die anderen belemmert, die draait om geweld. Door de jaren zijn mannen sterker geworden in geweld en vrouwen sterker in het vreedzame. Daarom hou ik van vrouwen en vooral van landbouwersvrouwen. Ze hebben geen makkelijk leven, maar ze hebben een opmerkelijke veerkracht. Ze creëren blijdschap door aan de aarde te denken, aan elkaar en aan hun kinderen. Dat zijn de sterke vrouwen. Zij zien voedsel als het hoogste goed en vinden hun werk niet minderwaardig.”

Kunnen die vrouwen en bij uitbreiding de hele wereld nog aan ‘gezonde voeding’ raken? Is er nog genoeg voedszaam voedsel voor iedereen?

“Er is voldoende potentieel om iedereen op deze planeet te voorzien van voedszaam en écht voedsel. Het is een vals idee dat industriële voeding met chemicaliën en genetische manipulatie meer voedsel zou produceren. Industriële producenten zijn heel goed in marketing en willen ons laten geloven dat zij meer voedsel produceren en zelfs gezondere voeding voortbrengen, maar dat is niet wat er écht gebeurt. In 1984 zijn duizenden mensen gestorven in **Bhopal**,

in India, ten gevolge van een lek in een fabriek waar pesticiden werden gemaakt. Pesticiden vermijden geen ongedierteplagen, ze schéppen plagen door het doden van nuttige soorten.

Na de pesticiden kwam de industriële landbouw met genetische manipulatie die het gebruik van pesticiden moest verminderen, maar het inplanten van genen heeft juist geleid tot nieuwe plagen, wat weer leidde tot een toename van het gebruik van pesticiden. Er wordt niet alleen pesticiden gespoten, met genetische bewerking hebben ze een gen in het gewas gebracht dat pesticiden produceert in elke cel van de plant en dat permanent. De organische landbouw die wij voorstaan, brengt échte voeding voort omdat we zorg dragen voor de grond. Bovendien produceren wij twee keer zo veel voedsel omdat we biodiversiteit stimuleren. Op éénzelfde are grond produceren wij tien verschillende planten. Wij leveren dus meer voedzame stoffen dan wanneer je herbicide-resistente gewassen verbouwt, waarbij je één soort plant krijgt, de rest is dood.” ▶

WWW.VOLTAN1898.IT
MADE IN ITALY SINCE 1898

VANDANA SHIVA

‘Er is voldoende potentieel om iedereen op deze planeet te voorzien van voedsaam en écht voedsel’

DE FABEL VAN DE GOUDEN RIJST

Als ik opwerp dat de voedingsindustrie beweert dat ze tegemoetkomen aan de toenemende vraag naar voedsel door de steeds stijgende wereldbevolking, komt Vandana nog méér op dreef.

“Dat is wat die bedrijven ons willen doen geloven, ze zijn heel goed in propaganda. Hun laatste stunt is ‘gouden rijst’, verrijkt met vitamine A. Wie geen gouden rijst eet, zal blind worden. Natuurlijk is dat niet zo. Er zijn andere gewassen die veel meer vitamine A leveren zoals kurkuma, currybladeren en koriander. Nu wil men ook nog een GMO-banaan (*genetically modified organism, red.*) produceren, verrijkt met ijzer. Men wil ons doen geloven dat dat een uitvinding is die kindersterfte in India zal tegengaan, maar er zijn inheemse planten genoeg die veel meer ijzer en vitamine A bevatten. Rijke en machtige mannen willen het leven bezitten via patenten en intellectuele eigendom. Ze sleutelen aan het complexe gegeven van de natuur. Zij manipuleren een paar genen en verklaren zichzelf tot ‘ontwerpers van voedzame voeding’. In het geval van de GMO-banaan is het één man, **Bill Gates**, die alles financiert. Deze gevaarlijke en inefficiënte banaan willen ze nu opleggen aan mensen in India en Uganda, die duizenden jaren wel honderd verschillende bananenvariëteiten hebben gekweekt. Bovendien hebben ze voor die banaan inheemse kennis gestolen die ze nadien willen patenteren.”

Denk je echt dat Monsanto en Cargill niet begaan zijn met de gezondheid van de mensen?

“Volgens mij kan het hen niks schelen. Het zijn bedrijven die vooral winst willen maken en landbouwers aan zich binden om zo veel mogelijk zaad te verkopen. Ze weten heel goed dat er van alles fout loopt met GMO’s op het vlak van gezondheid en milieu, maar ze doen er alles aan om ons te overtuigen van het tegendeel. We hebben bananen die voedzamer zijn, we kunnen die toch gewoon delen, beter dan iemand te betalen die ze heeft gestolen?”

Gestolen?

“Monsanto steelt heel veel inheemse kennis, bijna alle genetische manipulatie is daarop gebaseerd. Ze hebben het zaad niet uitgevonden. De sojaboon is niet eens een Amerikaans gewas, het komt uit Azië, maar Monsanto bezit alle patenten op genetisch gemodificeerde soja. Ze hebben de soja gestolen van Azië, hebben er één gen ingeplant en nu claimen ze dat alle sojabonen die deze plant produceert in de toekomst van hen

zijn. Waanzin! Bij zaad is het nog gekker, omdat de volgende generatie van dat gemanipuleerde zaad niet gemaakt is door Monsanto, maar door het zaad zelf, door de natuur. Zaden zijn dé bron van leven en de eerste schakel in de voedselketen. Controle over zaden betekent controle over ons leven, ons eten en onze vrijheid. Dat is wat deze bedrijven écht interesseert.”

Is aan landbouw doen niet altijd onnatuurlijk en ingrijpen in de natuur?

“Dan ga je ervan uit dat elke relatie destructief en gewelddadig is, maar dat is het niet als ik respectvol omga met jou en jij met mij. Het is weer die patriarchale visie op de geschiedenis om landbouw vandaag te zien als oorlog met de natuur: ongedierte dat moet worden uitgeroeid, onkruid dat moet worden vernietigd. Landbouw kan ook anders, het kan ook een daad zijn van vrede sluiten met de aarde. De toekomst vergt een ander soort landbouw, het is geen optie meer om door te gaan zoals we nu bezig zijn.”

Wanneer gaat de industriële landbouw te ver?

“Het is geen kwestie van wanneer ze te ver gaat. Het zit niet juist vanaf het begin. Zolang je over landbouw denkt in termen van geweld, zit het fout. Als je denkt dat dezelfde pesticiden die in de Tweede Wereldoorlog werden gebruikt om mensen te doden in concentratiekampen, nu moeten worden gebruikt in de landbouw, dat chemische meststoffen die uit fabrieken komen waar explosieven werden gemaakt nu moeten worden ingezet in landbouw, wanneer je elk insect ziet als de vijand die moet worden uitgeroeid, dan verklaar je oorlog.”

Jij bent zelf wetenschapper. Keer jij je rug dan naar een bepaald soort wetenschap?

“Ik ben zeker niet tegen wetenschap, alles wat ik vandaag doe, wordt gevoed vanuit mijn opleiding. Als ik naar zaad kijk, zie ik geen slecht of goed zaad. Ik zie een mogelijkheid. Elke grond heeft het potentieel om vruchtbaar te zijn.”

Wat is het probleem met genetische technologie in landbouw?

“In de biologie reproduceren alle soorten zich vanuit zichzelf. Als je een gen toevoegt dat niet behoort tot een organisme, maakt dat geen deel uit van de biologische reproductie. De volledige handeling moet dan in haar totaliteit worden bekeken. Wat doet die menselijke toevoeging met het organisme? Wat doet het met de volgende ▶

GENETISCHE MANIPULATIE IN EUROPA

In Europa gelden vrij strikte regels voor GGO's (genetisch gemodificeerde organismes). **Als er meer dan 0,9% van een genetisch gemodificeerd ingrediënt in een product zit, moet dat op het etiket worden vermeld. Maar op het etiket van melk, vlees of eieren van dieren die zijn gevoerd met genetisch gemodificeerd veevoer, hoeft dat niet.**

De druk van multinationals die GGO's produceren en van bepaalde overheden is groot om ze toch toe te laten, maar Europa is relatief weigerachtig (met uitzondering van Spanje en Portugal), omdat er grote onzekerheid heerst over de effecten van genetische modificatie op mens en milieu. De VS blijft absoluut koploper in GGO's, gevolgd door Argentinië en India.

generaties? Wat doet het met de grond, met onze gezondheid? Die discipline heet *biosafety*. Maar toen ik lid was van een groep experts onder leiding van de UN om een wettelijk kader te scheppen rond *biosafety*, heb ik vooral gezien dat de biotechnologische industrie niet de echte wetenschappelijke benadering duldt van het begrijpen van een organisme in zijn totaliteit."

ANDERS DENKEN, BETER LEVEN

Als ik vraag wat dan de uiteindelijke oplossing is voor dit wereldprobleem, wat er zoal moet veranderen, moet Vandana Shiva niet lang nadenken over een antwoord.

"Eerst moeten we anders gaan denken, ieder van ons. We moeten ons realiseren dat we één zijn met de natuur. Hoe meer we de natuur vernietigen, hoe minder er voor ons zal zijn. Hoe meer we de natuur helpen, hoe meer ze ons geeft. Met Navdanya promoten we ecologische landbouw, biodiversiteit, stimuleren we de kleinschalige landbouwers. Het is doodjammer dat de industriële landbouw de consument en de kleinschalige landbouwer tegen elkaar opzet door te beweren dat de grootindustrie efficiënter is en goedkopere voeding levert. Helaas kan de industriële landbouw rekenen op heel wat overheidssteun, subsidies betaald door de belastingbetaler. We hebben het nu over 400 biljoen dollar. Als je dat geld zou investeren in de verbetering van de aarde, zou het een mirakel van tewerkstelling creëren. Het is dus fout te denken dat industriële voeding goedkoper is, ze is net heel duur. En ze is ook nog eens een aanslag op ons lichaam en onze gezondheid. De reden waarom jouw boeken zo populair zijn, is omdat je de lezer aanspreekt via natuurlijke voeding en gezonde voeding, mensen voelen dat verschil."

Denk je dat consumenten zich bewust zijn van dat alles? Kennen ze de problemen?

"De mindset van de consument is al decennialang 'misvormd' door propaganda van de bedrijven en de overheid. Ze hebben ons wijsgemaakt dat hun voedsel gelijkwaardig is. Maar een chemische wortel is niet gelijk aan een organisch geteelde. Die leugen zorgt ervoor dat mensen denken: ach, dit is goedkoper en het is toch even goed. Nee, het zit vol vergif en het is niet goedkoper. Je zult de prijs betalen met je gezondheid, met de verandering van het klimaat, met vervuild water. Denemarken betaalt zijn prijs via onvruchtbaarheid: op de plaatsen waar al

die pesticiden de grond zijn ingegaan, zie je dat onvruchtbaarheid meer voorkomt. Bewustwording is heel belangrijk."

Hebben vrouwen hier dan weer een belangrijke rol te spelen?

"Ja, vrouwen dragen deze beweging uit. Ze denken aan de toekomst van hun kinderen. Zelfs de armste vrouw is daarmee begaan. Toen ze in India neplinzin op de markt wilden brengen, omdat de prijzen de hoogte waren ingegaan door de crisis, weigerden arme vrouwen die goedkope namaaklinzen te kopen. We hebben vrouwen nodig als bewakers van de democratie, wat niet wil zeggen dat ze moeten opkomen bij de verkiezingen om minister te worden. Ze moeten eisen dat hun rechten verdedigd worden, zeker het recht op gezonde voeding."

Wat is jouw boodschap voor Belgische vrouwen?

"Mijn boodschap zou zijn: 'Lees meer van Pascals boeken!' (*lacht*) Maar vooral: **je hebt een plicht ten opzichte van jezelf, je gezondheid en de gezondheid van je kinderen.** En je bent geen alleenstaand individu, je bent een bewoner van deze mooie planeet. Neem die rol ter harte. Trouwens, en ik spreek uit eigen ervaring: telkens als je je engageert voor een groter doel, zul je dieper geluk en voldoening kennen."

Wat is het belangrijkste wat je hebt bereikt als activiste?

"Dat ik het idee dat 'leven' en 'zaad' een uitvinding is van bedrijven, onderuithaal. We dagen ze uit tot in het gerechtshof, we schrijven nieuwe wetten. We hebben rechtszaken aangespannen tegen biopiraterij of het stelen van inheemse kennis en het patenteren van zaden die we hebben gewonnen. We zijn erin geslaagd om het gebruik van GMO-gewassen te reduceren. Dat zijn geen kleine problemen, het gaat hier om een wereldvisie." ■

[HTTP://ENRICHLIST.ORG/THE-LIST/#vmoHURYV0B4](http://enrichlist.org/the-list/#vmoHURYV0B4)
[HTTPS://WWW.YOUTUBE.COM/WATCH?V=DK9PEOW_VJ4](https://www.youtube.com/watch?v=DK9PEOW_VJ4) THE BANANA SONG
[HTTPS://WWW.YOUTUBE.COM/WATCH?V=EUD9RRSLY4A](https://www.youtube.com/watch?v=EUD9RRSLY4A)

VANDANA SHIVA

'Controle over zaden betekent controle over ons leven, ons eten, onze vrijheid. Dat is wat die bedrijven interesseert'